

Marzena Zaorska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
marzena.zaorska@uwm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-4867-770X>

Działania Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i wsparcia społeczno-zawodowego osób z niepełnosprawnościami (perspektywa historyczna i stan obecny)

Abstrakt: Aktywne życie społeczne, zawodowe, kulturalno-rekreacyjne osób z niepełnosprawnościami, ich podejście do edukacji i samoedukacji, do dalszego rozwoju i samorozwoju uzależnione jest nie tylko od cech osobowych, doświadczeń uzyskanych na drodze ku dorosłości, rodzaju niepełnosprawności i odczuwanych personalnie jej konsekwencji. Zależy w dużej mierze od całego spektrum obecnego wsparcia społecznego służącego autonomii i samorealizacji ludzi z różnego typu niepełnosprawnościami i ich jednostkowych, ale też zróżnicowanych oczekiwań w kwestii pomocy ze strony państwa, społeczeństwa, osób bliskich. Stanowi niebywale znaczący determinant przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu różnych grup i konkretnych osób z niepełnosprawnościami. W artykule przedstawiono analizę działań podejmowanych przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (w kontekście historycznym i aktualnie) na rzecz umożliwiania osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich potrzeb edukacyjnych, życiowych, pokonywania barier utrudniających dostęp do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Zwrócono też uwagę na zapisy w Rozporządzeniu Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 23 listopada 2023 r. (Dz.U. z dnia 28 listopada 2023 r., poz. 2581)

w aspekcie subiektywnej odpowiedzi na pytanie czy służą one aktywizacji osób z niepełnosprawnościami czy jednak mogą stanowić pewne ograniczenia w dążeniu do bycia aktywnym i możliwie samodzielnym.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, niepełnosprawność, osoba z niepełnosprawnością, aktywizacja społeczno-zawodowa, wsparcie osób z niepełnosprawnościami.

Wprowadzenie

Jacek M. Nogowski pisze: „termin «wykluczenie społeczne» po raz pierwszy został użyty przez francuskiego ministra dobrobytu społecznego René Lenoira (1974) w stosunku do osób uznanych za nieprzystosowane do życia w społeczeństwie industrialnym, żyjących na marginesie społeczeństwa oraz osób, które nie są objęte żadnym systemem ubezpieczeń. «Wykluczenie społeczne» po raz pierwszy wystąpiło w oficjalnym dokumencie Komisji Europejskiej dotyczącym programu walki z ubóstwem w 1990 r.” (Nogowski, 2015, s. 55). Zdaniem cytowanego autora wykluczenie społeczne najogólniej „polega na niepodejmowaniu zwyczajowej i społecznie akceptowanej drogi życiowej lub wypadaniu z niej, dotyczy osób, rodzin lub grup ludności, które: 1) żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (bieda, ubóstwo materialne); 2) zostają dotknięte niekorzystnymi procesami społecznymi, wynikającymi z masowych i dynamicznych zmian rozwojowych, np. dezindustrializacji, kryzysów, gwałtownego upadku branż czy regionów; 3) nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im zdobycie normalnej pozycji społecznej, odpowiedniego poziomu kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny, co dodatkowo utrudnia dostosowywanie się do zmieniających się warunków społecznych i ekonomicznych; 4) nie mają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie, co wynika z niedorozwoju tych instytucji spowodowanego brakiem priorytetów, brakiem środków publicznych, niską efektywnością funkcjonowania; 5) doświadczają przejawów dyskryminacji, zarówno wskutek niedorozwoju właściwego ustawodawstwa, jak i kulturowych uprzedzeń oraz stereotypów; 6) mają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych ze względu na zaistnienie niesprawności, uzależnienia, długotrwałej choroby albo innych cech indywidualnych; 7) są przedmiotem niszczącego działania innych osób, np. przemocy, szantażu, indoktrynacji; 8) doświadczają przejawów dyskryminacji, zarówno wskutek niedorozwoju właściwego ustawodawstwa, jak i kulturowych uprzedzeń oraz stereotypów; 9) mają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych ze względu na zaistnienie niesprawności, uzależnienia, długotrwałej choroby albo innych cech indywidualnych; 10) są przedmiotem niszczącego działania innych osób, np. przemocy, szantażu, indoktrynacji” (Nogowski, 2015, s. 55–56).

W literaturze naukowej poświęconej zagadnieniom wykluczenia społecznego (Szarfenberg, 2008; Czaja, Suzańska, 2010; Kaźmierczak-Kałużna, 2015; Nogowski, 2015) wymienia się sporo grup ludzkich, które ze względu na sytuację socjalno-bytową, osobistą, rozwojowo-funkcjonalną, sprawnościową czy somatyczną są narażone na wykluczenie społeczne. Wśród takich osób znajdują się m.in.: osoby uzależnione (np. od alkoholu, środków odurzających i innych uzależnień), długo-trwale bezrobotne, opuszczające zakłady karne i poprawcze, kobiety samotnie wychowujące dzieci, ofiary patologii życia rodzinnego, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, starsze osoby samotne, bezdomne, dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną, osoby będące imigrantami oraz członkowie mniejszości narodowych (np. członkowie społeczności romskiej) oraz oczywiście osoby z niepełnosprawnościami i schorzeniami psychicznymi.

Funkcja Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych – rys historyczny

Ze względu na specyfikę potrzeb osobistych, życiowych, skalę niezbędnej pomocy edukacyjnej, rehabilitacyjnej, społeczno-zawodowej, a nawet prawnej, oraz liczebność populacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce 9 maja 1991 r. Sejm RP przyjął ustawę o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz.U. z dnia 1 czerwca 1991 r., nr 46). Od tego momentu zaczynają się rozwijać systemowe działania na rzecz środowiska osób z niepełnosprawnościami, zasadniczo ułożone w obszarze rehabilitacji społecznej i zawodowej, jako istotnego czynnika przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu tej grupy. Na mocy art. 29 ustawy w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej powołano w randze sekretarza stanu pełnomocnika do spraw osób niepełnosprawnych (Biuletyn Informacyjny BIFRON, nr 3–4, 2011). W cytowanym powyżej art. 29 ustawy zapisano m.in., że do zadań pełnomocnika należy opracowywanie założeń polityki w zakresie zatrudniania, rehabilitacji oraz warunków pracy osób niepełnosprawnych, koordynacja działań w zakresie warunków życia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych, opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących zatrudniania, rehabilitacji oraz warunków życia osób niepełnosprawnych, dokonywanie okresowej oceny realizacji zadań w zakresie zatrudniania i rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

Początki funkcjonowania pełnomocnika ds. osób niepełnosprawnych w Polsce wiążą się z działalnością Jacka Kuronia, ówczesnego ministra w Ministerstwie Pracy i Spraw Socjalnych, który już w lutym 1990 r., w ramach danego ministerstwa, powołał stanowisko Pełnomocnika do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych (Biuletyn Informacyjny BIFRON, nr 3–4, 2011). W ustawie o zmianach w spółdzielczości, która była częścią tzw. planu Balcerowicza, na który składało się 10 ustaw uchwalonych przez Sejm kontraktowy w dniach 27 i 28 grudnia 1989 r. i podpisanych przez prezydenta Wojciecha Jaruzelskiego

dnia 31 grudnia 1989 r., znalazła się ustawa o zatrudnieniu (Dz.U. z 1989 r., nr 75, poz. 446). Przywołana ustawa zmieniała reguły funkcjonowania biur pośrednictwa pracy oraz unieważniła ustawę o osobach uchylających się od obowiązku pracy, wchodząc w życie 1 stycznia 1990 r. Pojawił się w niej zapis o powołaniu Pełnomocnika Ministra do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych (Biuletyn Informacyjny BIFRON, nr 3–4, 2011).

Funkcja Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych została precyzyjniej usankcjonowana na mocy zapisów ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776). W art. 34 wskazano także na kwestie dotyczące przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu środowiska osób z niepełnosprawnościami, np. na: opracowywanie projektów programów rządowych dotyczących poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych oraz koordynację działań z nich wynikających, określanie kierunkowych założeń polityki zatrudniania, rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, inicjowanie i koordynowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności i barier utrudniających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie, opracowywanie albo opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących zatrudnienia, rehabilitacji oraz warunków życia osób niepełnosprawnych. Podkreślono przy tym, że pełnomocnik wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych, które stanowi wyodrębnioną komórkę organizacyjną w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej.

Obszary działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami w ciągu minionych lat nadzorowało 15 Pełnomocników Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych¹. Obecnie pełnomocnikiem jest Łukasz Krasoń².

.....

¹ Byli to: Andrzej Urbanik: sierpień 1991 – styczeń 1992; Maria Lubera: luty–lipiec 1992; Joanna Staręga-Piasek (p.o.): lipiec–październik 1992; Grażyna Andrzejewska-Sroczyńska: październik 1992 – marzec 1995; Adam Apolinary Gwara: kwiecień 1995 – grudzień 1997; Janusz Gałęziak: grudzień 1997 – kwiecień 1999; Joanna Staręga-Piasek: kwiecień 1999 – październik 2001; Jolanta Banach: październik 2001 – luty 2004; Krzysztof Pater: luty 2004 – kwiecień 2004; Leszek Stanisław Zieliński: kwiecień 2004 – grudzień 2005; Paweł Wypych: grudzień 2005 – sierpień 2006; Mirosław Mielniczuk: sierpień 2006 – listopad 2007; Jarosław Duda-Latoszewski: listopad 2007 – listopad 2015; Krzysztof Michałkiewicz: listopad 2015 – listopad 2019; Paweł Wdówik: styczeń 2020 – grudzień 2023 (na podstawie: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska> [dostęp: 14.05.2025]; <https://niepelnosprawni.gov.pl/o-nas/pelnomocnik/dotyhczasowi-pelnomocnicy/> [dostęp: 14.05.2025] oraz Biuletynu Informacyjnego BIFRON, nr 3–4, 2011).

² Obecny Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych Łukasz Krasoń to działacz społeczny, mówca motywacyjny, sekretarz stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, choruje na dystrofię mięśniową, od siódmego r.ż. porusza się na wózku inwalidzkim; w roku 2008 podjął studia wyższe na kierunku multimedia w Polsko-Japońskiej Akademii Technik Komputerowych, których nie ukończył, w latach 2011–2012 mieszkał w Barcelonie, następnie wrócił do Warszawy i zajął się działalnością jako mówca motywacyjny, prowadząc spotkania w Polsce i za granicą, działał także jako felietonista, komentator medialny, ekspert ds. zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności biznesu; bez powodzenia kandydował do Sejmu w 2019 r. z listy Koalicji Obywatelskiej, a w 2023 r.

Grono osób, które od roku 1991 do dzisiaj pełnią/pełniły funkcję pełnomocnika rządu ds. osób niepełnosprawnych jest zróżnicowane (pod względem czasu pełnienia danej funkcji, kompetencji oraz środowisk partyjnych – lub koalicji rządzących krajem – z którymi osoby te były powiązane). W analizowanej grupie znaleźli się przedstawiciele różnych zawodów, od aktora, poprzez lekarza reumatologa, zootechnika, bibliotekarkę, ekonomistów, po technika budowlanego, a nawet dwóch działaczy ZHP ze stopniem harcmistrza. Tylko 2 pełnomocników (12,5%) to osoby z niepełnosprawnością.

Aktualny status

Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w kontekście działań na rzecz wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnościami

W zakresie obecnego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej funkcjonuje (oraz funkcjonowało wcześniej przy ministerstwie zajmującym się polityką społeczną) Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, działające na podstawie art. 34, pkt. 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2024), które podlega bezpośrednio Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i funkcjonuje na podstawie własnego regulaminu organizacyjnego. Obecnie Biuro zatrudnia ponad 60 pracowników, z czego ponad 14% to osoby z niepełnosprawnością. Na czele Biura stoi dyrektor, który wykonuje swoje zadania przy wsparciu trzech zastępców³.

Dyrektorką Biura jest Monika Rusin. O obecnej dyrektorce Biura nie ma żadnych informacji na stronie Biura, którym kieruje, ani w mediach społecznościowych. Można jedynie dowiedzieć się, że w czasie, kiedy Pełnomocnikiem Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych był Paweł Wdówik, obecna dyrektor była związana z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i pełniła w nim funkcję p.o. Dyrektora Departamentu ds. Rynku Pracy PFRON⁴.

.....

z ramienia Trzeciej Drogi; jest członkiem partii Polska 2050 (Łukasz Krasoń – Wikipedia, wolna encyklopedia [dostęp: 14.05.2025]).

³ Biuro – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 14.05.2025].

⁴ <https://popon.pl/jaka-przyszlosc-czeka-rynek-pracy-osob-niepelnosprawnych-wnioski-ze-spotkania-pracodawcow-z-zarzadem-zus-pfron-oraz-pelnomocnikiem-rzadu-ds-osob-niepelnosprawnych/> [dostęp: 15.05.2025].

Zastępcami dyrektorki są: Andrzej Łosiewicz⁵, Anna Skowrońska-Kotra⁶ i Piotr Cieszewski⁷.

Biuro pełnomocnika składa się z pięciu wydziałów (Wydziału do Spraw Aktywizacji Zawodowej, Wydziału do Spraw Usług Wspierających i Włączenia Społecznego, Wydziału do Spraw Postępowań Administracyjnych, Wydziału do Spraw Nadzoru nad Orzekaniem o Niepełnosprawności, Ustalaniem Potrzeby Wsparcia i Świadczeniem Wspierającym, Wydziału do Spraw Organizacyjnych, Finansowych i Realizacji Projektów), wydzielonego samodzielnego stanowiska pracy, trzech zespołów (Zespołu do Spraw Legislacji, Samodzielne Stanowisko Pracy do Spraw Obsługi Prawnej, Zespół do Spraw Komunikacji, Zespół do Spraw Badań i Współpracy Międzynarodowej) i sekretariatu⁸. Aktualnie zadania pełnomocnika są znacznie szersze niż określały to początkowe zapisy ustawowe, które cyklicznie ulegają zmianie. W kontekście profilaktyki wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnościami są to m.in.: koordynacja i udzielanie informacji w sprawach z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych, realizacja działań zmierzających do ograniczenia skutków niepełnosprawności i barier, utrudniających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie, na rzecz realizacji praw osób niepełnosprawnych, spełniania przez pracodawców określonych warunków właściwego, zgodnego z prawem zatrudniania pracowników z niepełnosprawnością (art. 28 ust. 1, art. 29, art. 30 ust. 2b i art. 33 ww. ustawy), opracowywanie oraz opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących zatrudnienia, rehabilitacji oraz warunków życia osób niepełnosprawnych, opracowywanie projektów programów rządowych dotyczących rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych, inicjowanie działań zmierzających do ograniczenia skutków niepełnosprawności i barier utrudniających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie⁹.

.....

⁵ Absolwent studiów licencjackich Uniwersytetu Warszawskiego (UW) na kierunku stosunki międzynarodowe, specjalność: integracja europejska oraz studiów magisterskich uzupełniających na Wydziale Prawa i Administracji studiów administracyjnych (2000–2002) także na UW.

⁶ Pracowała w Departamencie Prawnym Ministerstwa Zdrowia, gdzie była m.in. zastępcą dyrektora w Departamencie Prawnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, była też redaktorem naczelną „Polityki Zdrowotnej”, redaktorką m.in. w „Rzeczpospolitej”, „Dzienniku Gazecie Prawnej” (<https://pl.linkedin.com/in/anna-skowro%C5%84ska-kotra-49a573310> [dostęp: 14.05.2025]).

⁷ Uczył się w szkole średniej w USA, jest trenerem przywództwa, mówcą specjalizującym się w przemówieniach inspiracyjno-motywacyjnych, wykładach biznesowych dotyczących przywództwa, pracy zespołowej, zmiany i osiągania celów; był ekspertem w Ministerstwie Infrastruktury i Rozwoju – przeprowadzał projekt polegający na analizie i weryfikacji umów GDDKiA z wykonawcami, ambasadorem akcji charytatywnej Szlachetna Paczka i Fundacji Ronalda McDonalda; jest również tatarnikiem, zdobywcą szczytów Mount Blanc, Elbrus, Kilimandżaro, Aconcagua, Lobuche, Mount Everest (<http://www.piotrcieszewski.com/o-mnie/> [dostęp: 14.05.2025]).

⁸ Biuro – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 14.05.2025].

⁹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z dnia 12 stycznia 2024 r., poz. 44.

Aktualne działania Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych na polu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób z niepełnosprawnościami

Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych realizuje niezwykle znaczące dla środowiska osób z niepełnosprawnościami projekty z ich niewątpliwym ukierunkowaniem na aspekt profilaktyki wykluczenia społecznego grupy ludzi, do których są one adresowane. Są to projekty z:

1. Pakietu FERS¹⁰:
 - 1.1. Projekt „Centrum Komunikacji dla Osób z Niepełnosprawnościami”; planowany termin realizacji: 2024–2027, wartość projektu – 219 989 847,00 zł (w tym wysokość wkładu Funduszy Europejskich – 181 535 621,74 zł).
 - 1.2. Standaryzacja modelu zatrudnienia wspomaganego w Polsce – planowany termin realizacji: 1.01.2025–31.12.2029. Grupa docelowa: organy administracji publicznej oraz podległe jej organy i jednostki administracyjne, podmioty prowadzące agencje zatrudnienia wspomagane, specjaliści pracujący na rzecz osób z niepełnosprawnością w agencjach zatrudnienia wspomagane. Wartość projektu: 60 494 000,60 zł (w tym wysokość wkładu Funduszy Europejskich: 49 919 649,29 zł).
 2. Pakietu Projekty PO WER¹¹:
 - 2.1. Projekt „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” – termin realizacji projektu: 1.10.2020 r.—31.12.2023. Projekt realizowany w partnerstwie przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej oraz Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną i Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi. Wartość projektu: 39 210 065,84 zł (w tym dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Społecznego: 33 046 243,49 zł, tj. 84,28% wartości projektu).
- Do już zrealizowanych projektów należą:
1. Projekt „Włączenie wyłączonych – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”; termin realizacji projektu: 1.01.2021–30.11.2023. Projekt realizowany był w partnerstwie przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej oraz Polski Związek Głuchych, Polską Organizację

.....
¹⁰ Projekty FERS – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

¹¹ Projekty PO WER – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

Pracodawców Osób Niepełnosprawnych oraz Stowarzyszenie Czas, Przestrzeń, Tożsamość. Wartość projektu: 25 960 062,61 zł (w tym dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Społecznego – 21 879 140,76 zł, co stanowi 84,28% wartości projektu).

2. Opracowanie projektu ustawy wdrażającej Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych o proponowanej nazwie: Ustawa o wyrównywaniu szans osób z niepełnosprawnościami. Termin realizacji projektu: 1.09.2021–31.12.2023. Projekt był realizowany w partnerstwie z Polskim Forum Osób z Niepełnosprawnościami, Fundacją Instytut Rozwoju Regionalnego, Uniwersytetem Warszawskim, Szkołą Główną Handlową w Warszawie, Fundacją Naukową Instytut Badań Strukturalnych. Wartość projektu: 9 999 998,65 zł (w tym dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Społecznego: 8 427 998,86 zł, co stanowi 84,28% wartości projektu).

W grupie projektów dofinansowanych z budżetu państwa za lata 2020–2023 znalazły się m.in.: „Program operacyjny Wiedza – Edukacja – Rozwój 2014–2020”, realizowany w terminie 1.10.2020–31.12.2023; dofinansowanie 6 163 822,35 zł, a całkowita wartość projektu to 39 210 065,84 zł.

Z Funduszu Solidarnościowego realizowane są następujące projekty¹²:

1. Program resortowy Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej „Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością” dla Organizacji Pozarządowych.
2. Program resortowy Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej „Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością” dla Jednostek Samorządu Terytorialnego.
3. Program resortowy Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej „Opieka wychowawcza” dla Organizacji Pozarządowych.
4. Program resortowy Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej „Opieka wychowawcza” dla Jednostek Samorządu Terytorialnego.
5. Program „Centra opiekuńczo-mieszkalne”.
6. Inne, np.: „Promocja Sportu Osób z Niepełnosprawnościami w 2024 r.” (dofinansowanie z Funduszu Solidarnościowego: 3 117 025,00 zł).
7. Standaryzacja modelu zatrudnienia wspomaganego w Polsce.

Biuro aktywnie uczestniczyło w przygotowaniu Ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹³, Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030¹⁴, projektu ustawy o asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami¹⁵, który aktualnie jest procedowany.

.....

¹² Programy realizowane w ramach Funduszu Solidarnościowego – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

¹³ Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

¹⁴ Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

¹⁵ Asystencja Osobista – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

W Rocznym Planie Działania na Rzecz Wsparcia Osób Niepełnosprawnych na 2025 r. (przygotowanym przez Biuro na podstawie art. 11 ustawy z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym, Dz.U. z 2024 r. poz. 296 z późn. zm.) zaplanowano następujące działania¹⁶:

- 1) Program „Opieka wytchnieniowa” dla Jednostek Samorządu Terytorialnego – edycja 2025, adresowany do jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego; opieka wytchnieniowa ma za zadanie odciążenie członków rodzin lub opiekunów osób z niepełnosprawnościami przez wsparcie ich w codziennych obowiązkach lub zapewnienie czasowego zastępstwa.
- 2) Program „Opieka wytchnieniowa” dla Organizacji Pozarządowych – edycja 2025, adresowany do organizacji pozarządowych, o których mowa w art. 3 ust. 2, oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 pkt. 1 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1491); opieka wytchnieniowa realizuje analogiczne zadania jak w pkt. 1.
- 3) Program „Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością” dla Jednostek Samorządu Terytorialnego – edycja 2025, adresowany do jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego; celem programu jest umożliwienie osobom z niepełnosprawnościami prowadzenia jak najbardziej niezależnego życia przez wprowadzenie usługi asystenta w wykonywaniu codziennych czynności oraz funkcjonowaniu w życiu społecznym.
- 4) Program „Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością” dla Organizacji Pozarządowych – edycja 2024, adresowany do organizacji pozarządowych, o których mowa w art. 3 ust. 2, oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 pkt. 1 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; cele programu są analogiczne jak w pkt. 3.
- 5) Program „Centra opiekuńczo-mieszkalne”, adresowany do jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego; program dotyczy finansowania zadań związanych z utworzeniem centrum i finansowaniem działalności centrum. Celem programu jest pomoc dorosłym osobom z niepełnosprawnościami ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności oraz zapewnienie pobytu, opieki i specjalistycznych usług dostosowanych do ich potrzeb.

Planowane są działania mające na celu przyjęcie nowego pilotażowego programu, którego założeniem jest stworzenie warunków dla jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego, w ramach którego będą realizowane zadania związane z zabezpieczeniem potrzeb w obszarze mieszkalnictwa osób z niepełnosprawnościami oraz zmierzające do podniesienia świadomości społeczeństwa w sprawach dotyczących osób z niepełnosprawnościami, na rzecz wzmocnienia poszanowania praw i godności osób z niepełnosprawnościami,

.....

¹⁶ Ogłoszenie o Rocznym Planie Działania na Rzecz Wsparcia Osób Niepełnosprawnych na 2025 r. – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].

promowania wiedzy o zdolnościach i wkładzie osób z niepełnosprawnościami do rozwoju społecznego kraju i ludzkiej cywilizacji.

W 2025 r. planowana jest realizacja programu rządowego przygotowanego przez Ministra Sportu i Turystyki, na podstawie art. 7 ust. 1 ustawy o Funduszu Solidarnościowym, mającego na celu promocję sportu osób z niepełnosprawnościami. Program ma zintensyfikować działania promocyjne prowadzone w obszarze sportu osób z niepełnosprawnościami, a co za tym idzie, bezpośrednio wpływać na wzrost aktywności fizycznej osób z niepełnosprawnościami i stan wiedzy społeczeństwa na temat tej gałęzi sportu. Dofinansowanie realizacji działań promocyjnych z Funduszu Solidarnościowego ma umożliwić wykorzystanie większości środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej na wsparcie projektów bezpośrednio skierowanych do zawodników z niepełnosprawnościami w ramach organizacji zajęć sekcji, imprez i obozów sportowych. Zgodnie z art. 12 ustawy o Funduszu Solidarnościowym realizacja programów, o których mowa powyżej, następuje w trybie naboru wniosków lub otwartego konkursu ofert. Zgodnie z art. 13 oraz art. 14 ustawy o Funduszu Solidarnościowym nabór wniosków lub otwarty konkurs ofert dokonywany jest przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, właściwego ministra lub Narodowy Fundusz Zdrowia. Natomiast nabór wniosków, w odniesieniu do jednostek samorządu terytorialnego, dokonywany jest przez wojewodów, którzy sporządzają i przekazują listy rekomendowanych wniosków ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego lub właściwemu ministrowi.

W Obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z dnia 12 stycznia 2024 r. poz. 44), w art. 70.1. maksymalny limit wydatków budżetu państwa będących skutkiem finansowym ustawy zmienianej w art. 39 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą wynosi: 2140,79 mln zł, z tego: a) 2023 r. – 7,60 mln zł; b) 2024 r. – 3,13 mln zł; c) 2025 r. – 1,89 mln zł; d) 2026 r. – 1,95 mln zł; e) 2027 r. – 2,00 mln zł; f) 2028 r. – 2,05 mln zł; g) 2029 r. – 2,11 mln zł; h) 2030 r. – 2,23 mln zł; i) 2031 r. – 2,29 mln zł; j) 2032 r. – 2,35 mln zł.

Dylematy orzecznictwa o niepełnosprawności – analiza formalno-krytyczna

Wpisując działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami w realia współczesności, a szczególnie działania obejmujące kwestie orzekania o niepełnosprawności, w tym orzekania o potrzebie/poziomie wsparcia, które zostało także uregulowane w nowelizacji ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 100, 173, 240, 852, 1234 i 1429) oraz w zapisach rozporządzenia Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 23 listopada 2023 r. w sprawie ustalania poziomu potrzeby wsparcia (Dz.U. z dnia 29 listopada 2023 r.,

poz. 2581), przygotowanym na podstawie art. 6b ust. 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 100, 173, 240, 852, 1234 i 1429) należy odnotować starania nacelowane na wspieranie osób z niepełnosprawnościami, które są określane na podstawie Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia WHO z roku 2001. Zawarte w danym rozporządzeniu zapisy oraz ich faktyczna realizacja budzą ogromne wątpliwości nie tylko wśród samych osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich, lecz także osób zawodowo pracujących w obszarze pomocy osobom z niepełnosprawnościami, w tym środowiska pedagogów specjalnych. Istotne obawy dotyczą¹⁷: 1) treści zapisu o zasadach, trybie i kryteriach powołania przewodniczącego wojewódzkiego zespołu ustalającego poziom potrzeby wsparcia; 2) zapisu dotyczącego składu osobowego zespołu specjalistów do spraw ustalania poziomu potrzeby, od których wymaga się jedynie minimum 2-letniego doświadczenia w wykonywaniu pracy w okresie 5 lat bezpośrednio poprzedzających powołanie na specjalistę do spraw ustalania poziomu potrzeby wsparcia; 3) braku doprecyzowania wymogów stawianych specjalistom wchodzącym w skład zespołu do spraw ustalania poziomu potrzeby wsparcia związanych z ich wymaganym wykształceniem; 4) niejasnego zapisu o tym, kto konkretnie, w jaki sposób, w jakim zakresie będzie weryfikował kompetencje członków/członek danego zespołu oraz poziom ich kompetencji diagnostycznych; 5) ogólnego opisu ocenianych czynności związanych z obszarami codziennego funkcjonowania uzależnionego od subiektywnego podejścia, kompetencji, kwalifikacji, cech osobowych, a nawet intuicji osoby oceniającej; 6) zapisów mówiących o trybie i sposobie przeprowadzania kontroli związanej z działalnością komisji, dotyczące trybu szkolenia i minimum programowego szkolenia specjalistów do spraw ustalania poziomu potrzeby wsparcia; 7) braku w tekście rozporządzenia informacji dotyczących odpowiedzialności prawnej (cywilnej, karnej) członków „składu ustalającego” i zespołów kontrolnych za nietrafne, krzywdzące osoby oceniane opinie/diagnozy.

Ponieważ orzecznictwo o ustaleniu poziomu wsparcia już jest faktycznie realizowane, można odnieść się do konkretnych przykładów osób, które stanęły przed komisją oceniającą i mają doświadczenia oraz osobiste opinie na temat pracy takiej komisji. Można posłużyć się przykładem pięciu osób będących pod opieką Ośrodka Mieszkalno-Rehabilitacyjnego Polskiego Związku Niewidomych w Olsztynie oraz Gabinetu Rehabilitacji Narządu Wzroku funkcjonującego w strukturach Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej przy Ośrodku Mieszkalno-Rehabilitacyjnym Polskiego Związku Niewidomych w Olsztynie. Jedynie jedna osoba uzyskała 100 punktów (na możliwe 100). Jest to 40-letni mężczyzna z dystrofią siatkówki

.....

¹⁷ Na podstawie pisma Sekcji Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk z dnia 11.10.2022 r. do Pawła Wdówika, Sekretarza Stanu, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

o nieznannej etiologii, z bardzo poważnymi współruchami mimowolnymi, atonią, z wszczepionym do mózgu stymulatorem aktywności ruchowej, z kodem ICD-10 – G24. Spośród pozostałych czterech osób (w tym kobieta) niewidzących od urodzenia lub wczesnego dzieciństwa, z kodem ICD-10 – H54.0 (ślepotą obuoczną), dwie osoby uzyskały nie więcej niż 20 punktów, a dwie kolejne nie więcej niż 40 punktów. Należy ponadto odnotować: długi okres oczekiwania na termin stawienia się przed daną komisją (średnio 8 miesięcy), dokonywanie oceny przez osoby niezwiązane z niepełnosprawnością ocenianego przez nie człowieka i niemające jakiegokolwiek doświadczenia w pracy ze środowiskiem osób z niepełnosprawnością, która dotyczy osoby ocenianej, krzywdzącą, zawyżającą poziom funkcjonowania osoby ocenianej diagnozę funkcjonalną, ocenianie aktywności osoby z niepełnosprawnością, z którymi musi sobie po prostu radzić, bo inaczej nie mogłaby w żaden sposób funkcjonować (np. ubieranie się), obecność w arkuszu diagnozy funkcjonalnej ocenianych czynności, sprawności, umiejętności podważających godność ocenianej osoby, jej wysiłek własny oraz innych osób – rodziny, specjalistów pracujących z osobami z niepełnosprawnościami włożony na rzecz uzyskania przez osobę prezentowanego poziomu sprawności i samodzielności, możliwe promowanie rozwiązań o niezabieganie o usprawnianie osoby z niepełnosprawnością (bo jak będzie bardziej niepełnosprawna, to otrzyma wyższą ocenę funkcjonalną i więcej punktów, co przełoży się na wysokość kwoty dodatku finansowego), promowanie osób, które stają się niepełnosprawne w okresie starości z powodu wieku oraz chorób wynikających często z ich wieku, promowanie mentalnych nastawień nacelowanych na niepodejmowanie wysiłku związanego z pracą i aktywnością zawodową, gdyż wysokie kwoty zasiłku wpierającego przekraczają wynagrodzenie osób pełnosprawnych, zawodowo aktywnych.

Podsumowanie

Osoby z niepełnosprawnościami oraz ich rodziny bez wątpienia potrzebują systemowych działań o charakterze wspierająco-aktywizującym, stanowiących istotny determinant przeciwdziałania ich społecznemu wykluczeniu. Również działań formalizujących status ich niepełnosprawności z prawnego i funkcjonalnego punktu widzenia oraz zasadność i zakres wymaganego wspomaganie instytucjonalnego, rehabilitacyjno-terapeutyczno-financeowego, społeczno-zawodowego. Jednak podejmowane w naszym kraju działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami, które są kreowane i koordynowane przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych są uzależnione nie tylko od możliwości finansowych państwa, lecz także od wpływów politycznych rządzącej partii lub rządzącej koalicji różnych partii. Stąd postulat odpolitycznienia formalnych struktur odpowiadających za politykę państwa polskiego wobec środowiska osób z niepełnosprawnościami i uzależnienia jej od wyznaczników merytorycznych.

Abstract: Activities of the Government Plenipotentiary for People with Disabilities to Combat Social Exclusion and Provide Socio-Professional Support to People with Disabilities (Historical Perspective and Current Status)

The active social, professional, cultural and recreational life of people with disabilities, their approach to education and self-education, to further development and self-development depends not only on personal characteristics, experiences gained on the path to adulthood, the type of disability and its personally felt consequences. It depends to a large extent on the entire spectrum of current social support serving the autonomy and self-fulfilment of people with various types of disabilities and their individual, but also diverse expectations in terms of assistance from the state, society, and close ones. It is an extremely significant determinant of counteracting the social exclusion of various groups and specific people with disabilities. The content of the given article presents an analysis of the actions taken by the government plenipotentiary for people with disabilities and the Office of the Government Plenipotentiary for People with Disabilities (in the historical and current context) to enable people with disabilities to meet their educational and life needs, and to overcome barriers that hinder access to full participation in social and professional life. Attention was also drawn to the provisions present in the Regulation of the Minister of Family and Social Policy of November 23, 2023 (Journal of Laws of November 28, 2023, item 2581) in the aspect of the subjective answer to the question of whether they serve to activate people with disabilities or may constitute a certain limiter enslaving the desire to be active and as independent as possible.

Keywords: social exclusion, disability, person with a disability, social and professional activation of a person with a disability, support for people with disabilities.

Bibliografia

- [1] Czaja A., Suzańska W., 2010, *Problemy wykluczenia społecznego – wybrane aspekty*, Opole: Wydawnictwo św. Krzyża w Opolu.
- [2] Kaźmierczak-Kałużna I., 2015, *Bezdomność jako forma wykluczenia społecznego w świetle wybranych aktów prawnych oraz dokumentów strategicznych i programowych*, „Opuscula Sociologica”, 2.
- [3] Nogowski J., 2015, *Wykluczenie społeczne w kontekście ubóstwa i bezdomności*, „Civitas et Lex”, 1(5).
- [4] Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z dnia 12 stycznia 2024 r., poz. 44.
- [5] Pismo Sekcji Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk z dnia 11.10.2022 r. do Pawła Wdówka, Sekretarza Stanu, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

- [6] Szarfenberg R., 2008, *Pojęcie wykluczenia społecznego*, [w:] *Przeciw wykluczeniu społecznemu*, (red.) M. Duda, B. Gulla, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT, http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/pdf/pojecie_ws.pdf [dostęp: 15.05.2025].

Akty prawne

- [7] Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 23 listopada 2023 r. w sprawie ustalania poziomu potrzeby wsparcia, Dz.U. 2023, poz. 2581.
[8] Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu, Dz.U. 1989 nr 75, poz. 446.
[9] Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości, Dz.U. 1990 nr 6, poz. 36.
[10] Ustawa o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, Dz.U. 199 nr 46, poz. 201.
[11] Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997 nr 123, poz. 776.

Netografia

- [12] Asystencja Osobista – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl/nasze-dzialania/asystencja-osobista/> [dostęp: 15.05.2025].
[13] Biuletyn Informacyjny BIFRON, nr 3–4, 2011; chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/b/1062_Bifron_3-4.pdf [dostęp: 14.05.2025].
[14] Biuro – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 14.05.2025].
[15] <http://www.piotrcieszewski.com/o-mnie> [dostęp: 14.05.2025].
[16] <https://niepelnosprawni.gov.pl/o-nas/pelnomocnik-dotychczasowi-pelnomocnicy/> [dostęp: 14.05.2025].
[17] <https://pl.linkedin.com/in/andrzej-%C5%82osiewicz> [dostęp: 14.05.2025].
[18] <https://pl.linkedin.com/in/anna-skowro%C5%84ska-kotra-49a573310> [dostęp: 14.05.2025].
[19] <https://popon.pl/jaka-przyszlosc-czeka-rynek-pracy-osob-niepelnosprawnych-wnioski-ze-spotkania-pracodawcow-z-zarzadem-zus-pfron-oraz-pelnomocnikiem-rzadu-ds-osob-niepelnosprawnych/> [dostęp: 15.05.2025].
[20] https://pl.wikipedia.org/wiki/Dorota_%C5%81osiewicz [dostęp: 14.05.2025].
[21] Łukasz Krasoń – Wikipedia, wolna encyklopedia [dostęp: 14.05.2025].
[22] Ogłoszenie o Rocznym Planie Działania na Rzecz Wsparcia Osób Niepełnosprawnych na 2025 r. – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [dostęp: 15.05.2025].
[23] Plan Balcerowicza – Wikipedia, wolna encyklopedia [dostęp: 15.05.2025].
[24] Programy realizowane w ramach Funduszu Solidarnościowego – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 15.05.2025].
[25] Projekty FERS – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 15.05.2025].

- [26] Projekty PO WER – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 15.05.2025].
- [27] Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 15.05.2025].
- [28] Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami – Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl> [dostęp: 15.05.2025].